

Určeno použito pro studijní účely

Ústřední knihovna FSS MU Brno
4240734173

DAVID SILVERMAN

AKO ROBIŤ KVALITATÍVNY VÝSKUM: PRAKTICKÁ PRÍRUČKA – napísaná živým a prístupným štýlom – je praktickým návodom, ako robiť kvalitatívny výskum. Poskytne odpovede na všetky otázky, ktoré zaujímajú začínajúceho výskumníka.

Kniha sa zakladá na autorových úspešných kurzoch a úvodných výskumných workshopoch. David Silverman názorne ukazuje, že remeselné zručnosti kvalitatívneho výskumu sa najlepšie naučíte uplatnením teoretických poznatkov o rôznych metodológiách v praxi. Na každú fázu výskumného procesu uvádza príklady a doplnujúce cvičenia na overenie si poznatkov a rozvoj praktických zručností.

PRÍRUČKA OBSAHUJE PRÍPADOVÉ ŠTÚDIE A PRÍKLADY SKÚSENOSTÍ ŠTUDENTOV „Z TERÉNU“.

Dobrou pomôckou sú aj prehľady, zhmutia kľúčových zručností a slovník pojmov. Autor poskytuje praktické odporúčania, týkajúce sa týchto kľúčových problémov a stratégií:

- ako zúžiť výskumnú tému a definovať „originalitu“
- ako viesť výskumný denník a písať výskumnú správu
- ako prezentovať výskum pred rozdielnym publikom.

DAVID SILVERMAN pôsobí ako emeritný profesor sociológie na Goldsmiths College, University of London. Je autorom bestsellerov *Interpreting Qualitative Data* (1993), *Qualitative Research: Theory, Method and Practice* (1997) a redaktorom edície vydavateľstva Sage venovanej predstavovaniu kvalitatívnych metód.

AKO ROBIŤ KVALITATÍVNY VÝSKUM

Metodologie

332

AKO ROBIŤ KVALITATÍVNY VÝSKUM

Perfektná učebnica pre začínajúcich kvalitatívnych výskumníkov.
Vrelo ju odporučím svojim študentom.
Jay Gubrium, University of Florida

PerBas

POZNÁMKA

¹ Ako upozornil Clive Seale (v osobnej korešpondencii), teoretický výber môže mať dočinenia skôr s vytváraním teórií než s empirickým zovšeobecňovaním. Na konci tejto kapitoly preberám Sealovo stanovisko vo vzťahu k Alasuutariho tvrdeniu, že myšlienka empirického zovšeobecňovania by sa „mala vyhradiť iba pre dotazníkové prieskumy“ (1995, s. 156).

Ďalšie čítanie

Najdôkladnejšie vypracovaná kniha o tejto téme je *The Quality of Qualitative Research* (Sage, 1999) od Clivea Sealea.

Ďalšie užitočné diskusie nájdete v: Jennifer Masonová: *Qualitative Researching* (Sage, 1996), kapitoly 5–7; Pertti Alasuutari: *Researching Culture* (Sage, 1995), kapitola 12 „Generalization“; a Howard Becker: *Tricks of the Trade* (University of Chicago Press, 1998), kapitola 3 „Sampling“.

Kapitola „Case studies“ od Roberta Stakea predstavuje dobrý výklad o stanovisku konvenčných kvalitatívnych metód k možnosti zovšeobecňovania (v N. Denzin a Y. Lincolnová (eds.): *Handbook of Qualitative Research*, Sage, 1994). Anssiho Peräkyläho kapitola „Reliability and validity in research based upon transcripts“ predstavuje vynikajúce, užšie zamerané spracovanie témy (v David Silverman (ed.): *Qualitative Research*, Sage, 1997).

Cvičenie 8.1

Predstavte si, že máte prostriedky na skúmanie štyroch prípadov fenoménu, ktorý vás zaujíma. Podľa môjho výkladu Stakeovho postupu (1994, pozri tabuľku 8.1), načrtnite typológiu, ktorá by naznačovala univerzum potenciálne dostupných prípadov. Táto typológia by mala pozostávať zo šiestich až dvanástich možných prípadov.

Teraz vysvetlite z hľadiska logiky cieľového výberu, prečo navrhujete práve tie štyri príklady, ktoré ste si vybrali.

Cvičenie 8.2

Na základe analýzy konverzácie Harvey Sacks tvrdil: „Nech narazíme na kohokoľvek a kdekoľvek, dospejeme k dosť podobným veciam“ (1984, s. 22).

Zvážte, do akej miery by umožňoval váš vlastný teoretický model využitie Sacksovho tvrdenia pri zdôvodňovaní práce s veľmi malým súborom dát.

9

Ako písať návrh výskumného projektu

Podľa Janice Morseovej (1994) sa kvalitatívny výskum ťažko predáva grantovým agentúram. Je to preto, že:

- Kvalitatívny výskum je neštrukturovaný.
- Výsledky kvalitatívneho výskumu sa nedajú predpovedať.
- Výsledok je neistý (1994, s. 227).

Ako môžete potom presvedčiť grantovú komisiu, aby podporila kvalitatívny výskum? Alebo potenciálneho školiteľa na univerzite, aby podporil návrh vášho výskumného projektu?

Uspokojivá odpoveď na tieto otázky vyžaduje, aby sme sa odpútali od vašich vlastných obáv a porozmýšľali o otázkach, ktoré si budú kľásť čitatelia návrhu vášho výskumného projektu. Niektoré z týchto otázok sú uvedené v tabuľke 9.1.

↳ Tabuľka 9.1 Otázky, na ktoré musí odpovedať návrh výskumného projektu

- 1 Prečo by sa mal niekto zaujímať o môj výskum?
- 2 Je výskumný plán vierohodný, uskutočniteľný a detailne vysvetlený?
- 3 Je výskumník schopný realizovať výskum?

Zdroj: Upravené podľa Marshalla a Rossmana, 1989, s. 23.

Ako môžete patrične (a úspešne) zodpovedať tieto otázky?

- Buďte praktický.
- Buďte presvedčivý.
- Naznačte širšie prepojenia.
- Snažte sa o úplnú jasnosť.
- Plánujte skôr, než budete písať.

Každú z týchto otázok vysvetlím nižšie.

BUĎTE PRAKTICKÝ

Jedna z ciest, ako presvedčiť ľudí, ktorí nie sú odborníci, predstavuje podľa Morseovej poukázanie na špecifické spôsoby, ktorými sa môže váš výskum dotknúť nejakého spoločenského problému alebo vyriešiť ťažkosti v nejakej organizácii (napr. fluktuáciu zamestnancov).

Nad takýmto záujmom o praktické problémy nemôže nikto pokrčiť plecami dokonca ani v prípade, že rozpracovávate návrh čisto akademického výskumu bez očakávania, že ho bude čítať niekto mimo univerzity. Akademické grantové agentúry v čoraz väčšej miere vyžadujú praktický prínos a zároveň aj analytický vhľad. Napríklad Kelly (1998, s. 112) cituje strategické vyhlásenie Výboru pre ekonomický a spoločenský výskum (ESCR), ktorý poskytuje granty na dizertačné práce v oblasti spoločenských vied vo Veľkej Británii:

Akýkoľvek pretrvávajúci dojem verejnosti, že spoločenské vedy sú zdrojom nepodstatných, introspektívnych a nesúrodých výstupov, si vyžaduje radikálnu zmenu ... V budúcnosti sa stane prioritou ESCR výskum, ktorý bude mať význam aj pre zdravie a blaho populácie a nebude predstavovať prínos iba pre „veže zo slonoviny“ akademickú dokonalosť (Student Information: Economic and Social Research Council, 1996).

O *typoch publika* vášho výskumu píšeme viac v kapitole 24. Ak však pracujete na návrhu „základného výskumu“, t. j. výskumnej štúdie, ktorá vychádza z diskusií a konceptov v rámci spoločenských vied, nie je všetko stratené. Presvedčivosť vášho prípadu môžete posilniť tak, že vysvetlíte neodborníkovi, prečo by mali brať vaše myšlienky vážne. Jednou z ciest, ako to dosiahnuť, je napísať hodnoverný návrh výskumného projektu.

BUĎTE PRESVEDČIVÝ

Nie je nič jednoduchšie ako zahľadieť sa do témy a myslieť si, že tak ako sme my presvedčení o zvláštnosti hodnote nášho výskumu, budú aj ostatní. Spôsob vášho prezentovania návrhu na výskumný projekt umožní čitateľovi, aby ocenil, čo plánujete (Kelly, 1998, s. 121).

Kelly nám pripomína, že pri koncipovaní návrhu na výskumný projekt musíme myslieť predovšetkým na čitateľov, ktorí ho budú čítať (a posudzovať). To znamená, že cieľom návrhu by malo byť presvedčiť ich, že to stojí za to, aby návrh podporili:

Prvou zásadou pri udeľovaní grantov je uvedomiť si, že dobrý návrh predstavuje argument ... pre výskumníkov projekt. Návrh musí presvedčiť grantovú agentúru, že výskumná otázka je zaujímavá [a] výskum je dôležitý ... preto musí byť návrh napísaný presvedčivo (Morseová, 1994, s. 226).

Morseová odporúča, aby ste sa pokúsili „predať“ svoj návrh. Čiže musíte uznať, že zručnosť predávať (váš návrh, seba) nie je v nesúlade s akademickou prácou.

„Veže zo slonoviny“ nikdy neboli také izolované, ako sa môže zdať na základe tohto výrazu!

Presvedčivosť však musí byť vyvážená realistickým porozumením, čo môžete dosiahnuť počas niekoľkých rokov ako samostatný výskumník. Ale tak ako každý dobrý predajca, nepreceňujte príliš svoj tovar!

NAZNAČTE ŠIRŠIE PREPOJENIA

Realizmus nemusí nevyhnutne znamenať, že budete váš výskum prezentovať ako akési malicherné, málokrvné cvičenie. Aj keď sa nemôžete sám venovať každému aspektu danej oblasti, mali by ste preukázať, že chápete širšie dôsledky vami navrhovaného výskumu.

Jeden spôsob, ako to urobiť, spočíva v naznačení širšieho kontextu:

zasadte problém do kontextu a ukážte, napríklad, že ak „porozumieme tomuto, dokážeme pracovať na tomto“ (Morseová, 1994, s. 227).

Samozrejme, vy budete skúmať veľmi málo prípadov, alebo možno iba jeden prípad. Uvažujte pozitívne o prínosoch aj o stratách svojho prístupu! Ukážte, že aj pomerne malý súbor dát vám umožní vykonať hĺbkovú analýzu (pozri kapitoly 8 a 13). A tvrdte, že váš prípad môže naznačiť oveľa širšie fenomény:

Autorka musí na základe preskúmania špecifického prostredia alebo skupiny jednotlivcov ukázať, že skúma jeden prípad širšieho fenoménu (Marshall a Rossman, 1989, s. 12).

BUĎTE ZROZUMITELNÝ

V návrhu by ste mali použiť jazyk a terminológiu, ktorým inteligentný laik porozumie rovnako ako expert v danej oblasti (Cryer, 1996, s. 15).

Napriek tomu, že vás pokúša predviesť svoj čerstvo naučený technický žargón, pamätajte, že návrh vášho projektu budú pravdepodobne čítať predovšetkým tí členovia fakulty, ktorí nie sú špecialistami vo vašej oblasti vedeckej disciplíny. Preto sa nikdy neuspokojte s návrhom projektu, ktorý vyzerá ako prúd (možno nestrávených) teórií alebo konceptov. Vždy sa snažte, aby bol jazyk, ktorým budete popisovať svoj výskum, zrozumiteľný a aby mu dokázal porozumieť aj neodborník.

Znamená to, ako odporúča Morse, že by ste mali odolať pokušeniu skĺznuť do čistého žargónu: „autor návrhu výskumného projektu by sa nemal spoliehať na nič, ale mal by všetko vysvetľovať, pretože niektorí posudzovatelia budú pochádzať z iných disciplín“ (Morseová, 1994, s. 227).

Ak všetko vysvetlíte, preukážete svoju schopnosť jasne myslieť (a písať). Nie je to

iba spôsob, ako písať návrh výskumného projektu, je to aj najlepší ukazovateľ, že aj váš výskum bude jasne a logicky usporiadaný:

Nedbanlivo pripravený návrh projektu v najlepšom prípade agentúru upozorní, že ak podporí výskum, môže byť aj ten neporiadny (1994, s. 226–227).

Napríklad, vaše ciele „by mali byť jasné a malo by sa dať ľahko posúdiť, či sú dosiahnuteľné alebo nie“ (Kelly, 1998, s. 117). Dosiagnúť to môžete takto:

- Buďte stručný (neexistuje dôvod, prečo by mal návrh študentského výskumného projektu pozostávať z viac ako 500 slov).
- Používajte krátke, jednoduché vety.
- Používajte nadpisy podobné tým, ktoré sú uvedené v tabuľke 9.2.

Tabuľka 9.2 Štruktúra návrhu kvalitatívneho výskumného projektu

- 1 Názov.
- 2 Abstrakt (ďalšie odporúčania k názvom a abstraktom nájdete v kapitole 17).
- 3 Náčrt alebo úvod: napr. aktuálne diskusie o sociálnej politike a spoločenských vedách.
- 4 Vyjadrenie účelu alebo cieľov: výskumná otázka („Intelektuálny problém alebo problémy, ktorých riešeniu môžem napomôcť týmto výskumom, sú ...“).
- 5 Prehľad zodpovedajúcej literatúry: poukázanie na dôležitosť projektu v kontexte klasických alebo rozhodujúcich výskumov v tejto oblasti.
- 6 Metódy: popísanie zvoleného prípadu, resp. prípadov, postupov pre zber a analýzu dát vzhľadom na (a) ich primeranosť z hľadiska vašej teoretickej orientácie a (b) mieru, nakoľko spĺňajú kritériá validity a reliability (pozri kapitoly 7 a 13).
- 7 Etické otázky (pozri kapitolu 15).
- 8 Rozšírenie a význam pre praktickú politiku: vysvetlite, ako budete komunikovať svoje zistenia (pozri kapitoly 16 a 24).
- 9 Časový plán: naznačte, koľko času budete venovať každej fáze výskumu.
- 11 Použitá literatúra: použite štandardný systém, ako je napríklad citačná norma STN ISO 690.¹

¹ Citačná norma STN ISO 690: vo svojom hlavnom texte (nie v poznámkach pod čiarou) uveďte priezvisko autora, rok vydania a odkaz na stranu. V použitej literatúre uveďte meno autora (s iniciálkami), rok vydania, názov, miesto vydania, vydavateľa a odkaz na strany (ak ide o články alebo kapitoly z kníh).

Zdroj: Upravené podľa Morseovej, 1994, s. 228; Kellyho, 1998, s. 115–121; Rudestama a Newtona, 1992, s. 18.

PLÁNUJTE SKÔR, NEŽ BUDETE PÍSAŤ

Autor musí preukázať, že výskumný plán je výsledkom radu rozhodnutí, ktoré vykonal na základe poznatkov získaných z ... literatúry (Marshall a Rossman, 1989, s. 13).

V návrhu projektu musíte preukázať nielen to, že ste ho vypracovali na základe inteligentného pochopenia existujúcej literatúry, ale aj to, že ste premýšľali o čase, kto-

ry budete potrebovať na realizáciu každej fázy výskumu od získania prístupu až po spisovanie analýzy dát. Preto, ako poznamenáva Sara Arberová, návrh vášho výskumného projektu sa bude posudzovať čiastočne aj na základe vášho vyjadrenia, ako plánujete využívať čas:

Musíte si osvojiť systematický a logický prístup k výskumu: kľúčom k nemu je plánovanie a organizovanie si času (1993, s. 33).

Kelly (1998, s. 120–121, upravené) ponúka príklad výskumu na základe interview, ktorý mal podľa plánu trvať 32 týždňov:

Týždeň 2.	Predloženie návrhu Univerzitetnej etickej komisii.
Týždeň 6.	Zostavenie vzorky.
Týždeň 8.	Začiatok zberu rozhovorov.
Týždeň 15.	Ukončenie zberu rozhovorov.
Týždeň 23.	Dokončenie analýzy dát.
Týždeň 26.	Predloženie prvej pracovnej verzie na komentáre.
Týždeň 32.	Predloženie záverečnej správy.

Nenarodili sme sa s prirodzenou schopnosťou pripravovať časové plány výskumných projektov! Pri príprave takéhoto časového plánu vyhľadajte pomoc učiteľa na vašej katedre, ktorému dôverujete. Ak neuspějete, vyhľadajte študenta, ktorý už pracuje na výskume. S ich pomocou zostavte zoznam všetkých možností, ktoré máte k dispozícii vzhľadom na váš výskumný problém, metódu a prípady, ktoré skúmate. Budete na tom lepšie pri písaní zdôvodneného návrhu výskumného projektu, v ktorom vysvetlíte, aké rozhodnutia ste vykonali.

V tabuľke 9.2 ponúkam modelovú štruktúru takéhoto návrhu. Keď si ju prečítate, pokúste sa vyriešiť cvičenie 9.1.

ZHRNUTIE

Pri príprave návrhu výskumného projektu sa pokúste nájsť odpovede na tri otázky:

- 1 Prečo by sa mal niekto zaujímať o môj výskum?
- 2 Je výskumný plán vierohodný, uskutočniteľný a starostlivo vysvetlený?
- 3 Je výskumník schopný realizovať výskum?

Tieto otázky dokážete lepšie zodpovedať, keď budete postupovať podľa piatich zásad:

- Buďte praktický,
- buďte presvedčivý,
- naznačte širšie prepojenia,
- snažte sa o úplnú jasnosť,
- plánujte skôr, než začnete písať.

Ďalšie čítanie

Spôsob vypracovania návrhu výskumného projektu závisí od úrovne vášho výskumu. Začínajúci výskumníci by sa mali obrátiť na: Moira Kellyová: „Writing a research proposal“, in: C. Seale (ed.): *Researching Society and Culture* (Sage, 1998), s. 111–122.

Na úrovni dizertačnej práce predstavuje užitočný zdroj Pat Cryerová: *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996), kapitola 2.

Na úrovni vyššej ako PhD. by ste si mali pozrieť Janice Morseová: „Designing funded qualitative research“, in: N. Denzin a Y. Lincolnová (eds.): *Handbook of Qualitative Research* (Sage, 1994), s. 220–235.

Cvičenie 9.1

Prípravte pracovnú verziu návrhu svojho výskumného projektu (nie viac ako 1500 slov) a obsiahnite v nej tieto prvky:

- 1 Názov.
- 2 Abstrakt.
- 3 Náčrt alebo úvod.
- 4 Vyjadrenie účelu alebo cieľov.
- 5 Prehľad príslušnej literatúry.
- 6 Metódy: popísanie zvoleného prípadu, resp. prípadov, postupov pri zbere a analýze dát.
- 7 Etické otázky.
- 8 Praktický význam.
- 9 Časový plán.
- 10 Predbežný súbor použitej literatúry.

Tretia časť**ANALÝZA VAŠICH DÁT****10****Ako začať analýzu dát**

3

Po prvom roku práce na výskume disponujú ľudia rôznymi stupňami istoty o budúcnosti. Ako to vyjadrili Coffeyová a Atkinson (1996), na konci prvého roka môžeme vidieť dva druhy výskumníkov.

Ten neistý zvažuje: „Zobieral som všetky tieto dáta, čo mám teraz robiť?“ Ten druhý, sebaistejší výskumník, hovorí: „Zobieral som všetky dáta, teraz ich idem analyzovať a napísať projekt.“

Možno nás bude pokúšať, aby sme hľadali pozitíva v obidvoch stanoviskách. Veď pochybovanie, ale aj sebaistota sú predsa len cenné vlastnosti výskumníka! V skutočnosti nie je uspokojivé ani jedno z týchto stanovísk a obidve vyjadrujú, že sa prvý rok výskumu viac alebo menej premárnil:

Obidve stanoviská naznačujú žalostný nedostatok pochopenia, čo sa myslí a čo sa môže myslieť pod analýzou ... [Analýza] je aktivita, ktorá *prestupuje celým* životom výskumného projektu. Analýza nie je jednoducho jednou z neskorších fáz výskumu, po ktorej bude nasledovať rovnako samostatná fáza „spisovania výsledkov“ (1996, s. 10–11, zdôraznil som ja).

Výskumné plány, ktoré venujú prvý rok výlučne literárnemu prehľadu a/alebo zberu dát, môžu vyzerať dobre na papieri. V skutočnosti však môžu byť práve niečím takým, ako keď sa v kvantitatívnych výskumoch zaoberáme vo väčšej miere realizáciou vopred plánovaných „meraní“ než využívaním teoretickej imaginácie. Ale vo väčšine kvalitatívnych výskumov, ak *neanalyzujete* dáta viac alebo menej od prvého dňa, budete sa musieť vždy hrať na „naháňačku“.

Všetko v poriadku, môžete odpovedať, ale odkiaľ, preboha, mám zobrať svoje dáta v prvý deň? Určite strávim väčšiu časť môjho prvého roku získavaním prístupu k nejakému výskumnému miestu alebo súboru respondentov a potom, ak budem úspešný, zberom dát. Ako bude možné začať s analýzou dát tak rýchlo?